

השיעור

עם פטירתו של הגרי"ד סולובייצ'יק ז"ל נפתלך גאון ענק שהביא הרבה ברכת-תורה לעולם הישיבות - אמן הניתוח, אמן הניסוח ואמן התיכונן, והכל בנוי על ידע יסודי ומקור.

הדברים נכתבו בשעתם, בקיץ תרצ"ה, ועתה הגיע זמן פרסומם, יהיו הדברים בביטויים-לשונו למה שהלב רוחש עם היעלם המאור הגדול לממשלת התורה.

ירושלים התורנית זכתה ליום של קורת-רוח אמיתית, לשמחה פנימית של תורה. המה הלב מרגשות קדומים למראה המודעות הגדולות: "ביום... יגיד שעור בהלכה, הרב הגאון וכו' מוה"ר יוסף-דוב סולובייצ'יק שליט"א בישיבת מרכז הרב".

זכרה של וולוז'ין קם ונצב לנגד עינינו במלוא יפעתו והורו. שהרי כל כמה שהשנים עוברות, וולוז'ין כאלו הולכת וגדלה, שעור קומתה גדלה ועולה, ועומדים אנו משתאים למראה הגדול והגורא של מכון התורה הנשגב הזה.

והנה הקו נמשך, המסורת עוברת הלאה, מ"בית הלוי" רבי יוסף-דוב הראשון ז"ל דרך רבי חיים מברסקי ז"ל, לנו באים אל הגאון ר' משה סולובייצ'יק ז"ל, ואחרון חביב האורח הנכבד, הגאון הצעיר ר' יוסף-דוב שליט"א.

ביום, נתכנסו ובאו אולם ישיבת "מרכז הרב" זקני הדור, נאמני היכל התורה אשר בולוז'ין, הוקמים אשר ראו אותו כתפארתו, וצעירי התורה מישיבת "עץ חיים" הותיקה וישיבת חברון המחודשת. תלמידי תלמידיהו של "הנציב" העליון, לראות היעמרו דברי הנכד הברסקאי, כי הגידו להם אשר הוא "עילוי".

ושבו אותה הרגשה של הפירמה הגדולה. הרי "רבי חיים מברסקי" זה לא סתם שם של גאון, והו מפנה חרש בעולם התורה. זהו פרק רסיתנופה בדרך הלימוד של הישיבות, פרק שעדיין אנו עומדים בו וכו' מה משיבים אותו.

ליפך, בבואנו כאן להקשיב לדברי הנכד אנו מצפים לשמוע את הדיקולו של הסבא, ובלילה ההוא שלפני השעור, נדרה שנת הבחורים. אותה סוגיא רחבה ועמוקה, ואי אתה יודע באיזו ממצולותיה יצול האמוראי להעלות את פנינו אמריו. ליתר בטחון צריך לעבור כמה שאפשר יותר על צדיה השונים של הסוגיא.

עכשיו בשעה 12 בצהריים - השעה הקבועה של השיעורים - יושבים הם בעלי-התריסין כשהם מתוחים ומחכים בצפייה להופעתו של המרצה.

והנה זע הקהל, נפתח הופיע ראשי-הישיבה הגרי"מ חרל"פ שליט"א (זצ"ל) אישירושלים, ואחריו נכנס אברך גבה-קומה וגבה-מצח, שחורי זקנתו ושחור-עיניו, עבר זקופות בין הקהל הצפוף של תלמידי החכמים, כשהוא מהורהר ומכוונם בעצמו.

ראש הישיבה, הגרי"מ שליט"א (זצ"ל) הקדים דברי-ברכה קצרים לאורח ומסר לו את רשות הדבור. והנה עלה הוא הבימתה, הקדים פתיחתו כבוד לאכסניו בעברית. כן, אף הוא יודע את טיב הנימים המסורות אותו לא קהל שומעיו: "לא זכותי היא זאת, כי אם זכות אבותי הקדושים" וכו' וכו', ומיד עבר לעצם השעור.

ברחבות, בטחון, התחיל את קושיותיו על הגמרא, על הרמב"ם, בשפת-הישיבות, בטרמינולוגיא ה"רבי חיים-אית", בשפה הכובשת מיד את הגיון שכלנו.

כבר בתחילת הדברים התחילו בנותיקול בוקעות ועולות מבני הישיבה. הוא השגיח בהן ומיניה וביה השיב תשובות קולעות. "לא יידי, אותו רמב"ם שאתה מקשה ממנו, אף הוא צריך ביאור", אני רמב"ם כזה שאתה מוכיר איננו כלל בעולם. אני יודע, אתה ודאי מתכוון לאותה הלכה, אבל פשוטו של רמב"ם זה הוא אחר לגמרי, אחר השעור נדבר".

לאט לאט נשתתקו המשיגים, והדברים שטפו בורמם ובחומם. הגירונאי הלוהט-התוסס אף הוא נשתתק אחרי תגרה קצרה, לא מצא את המקום להתקפה ומתוקף הפך לעוזר והקדים לתפוס את אשר אמר המרצה ונהנה אף הוא מיושר של דברים והגיונם, מהניתוח העמוק ומההגדרות הבהירות-המצוות.

על אחת ההגדרות הוסיף המרצה-האורח והעיר: "ומה ששמעתי את זה מפי הסבא" כן, דומה שגם אנו שומעים את הדברים מפי הסבא. אחרי מחרוזת הקושיות, בא כאמור הנתוח ההגיוני הבריא והישר, נחשפו הדברים מפנימיותם והוסיפו בהסברה ברורה ומחוררת. מעכשיו צעדנו כבר כולנו יחד עם המרצה מקושיא לקושיא וראינו כיצד בוז אחר זה הן מתיישבות ומתורצות.

יותר משעתו וחצי ארך השעור שרתק אליו את כל שומעיו. אכן, "בית הלוי" לא אכזב!

איש ההלכה והאמונה

כוללת ומקיפה - היא התמסרות המוח והלב, הרצון והרגש; ... כלומר: עצם אישיות האדם! - - -

"ת", בעיקרו של דבר, התווייה שלאחריה מיפגש עם אלוקים, - - - זוהי נקודת המיפגש של האדם המוחשי עם הריבון האינסופי! - - - זוהי התעלות השכינה! - - - "הלא, [איפוא], תלמוד תורה כעיקר בחיים מהווה את שיא ה"Rendez-Vous" [כך במקור! (ח.ק.) והתרגום: מיפגש אבה] עם האלוקים! (מתוך דברים שבע"פ, על פי רשימותי).

(ב) התשובות של תורה ומדע
אם את היחס לתורה, את החינוכות של לימודה ואת העושר במתכונתה הוא ירש מאבותיו (במיוחד סבו הגאון ר' חיים האגתי ואביו הר' משה החסיד והעניו) - הרי שרבנו פיתח, הרחיב וצידד את יישום מחשבת ההלכה בעולם המעשה.
במסתו המפורסמת "איש ההלכה" התבטא מרן הרב זצ"ל:

"אין לך תופעה ריאליית שאין לאיש ההלכה יחס קבוע אליה מראש וזיקה אפירורית, משוכללת ובהירה. הוא מתעניין ביצירות סוציולוגיות: המדינה, החברה, ויחסי היחידים בתוך מסכת הציבור. ההלכה מקיפה דיני משא ומתן, נזיקין, שכנים, טוען ונטען, מלווה ולווה, שותפים, שלוחים, פועלים, אומנים ושומרים, וגו', חיי המשפחה - גיטין, קידושין, חליצה, ... זכויות האשה והבעל.... - מלוכנים על ידה. מלחמה, סנהדרין, בתי דינים ועונשים הם מנושאי ההלכה הרבים כחול היסוד. בעל ההלכה עסוק בפרובלמות פסיכולוגיות - - - "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים". החידוש שכאן ברור: אם מקודם - מה שהיה בהלכה ישנו בחיים ומה שאין לו קטגוריות הלכתיות הרי שאינו קיים, הרי שלפי רבנו זצ"ל - כל מה שבחיים קיים בהלכה ועם כל המציאות מתמודדת ההלכה.

פתחויות זו לעולם מכירה בחיוב שניתן להשיג ממרחבי המציאות, אך אין היא באה - חלילה - על חשבון יסודות התורה. ארובה, לפי הרב זצ"ל ע"י התמודדות מתאימה עם החיים המודרניים מרחיבים את מעגלי נאמני ההלכה ומוכיחים שבכל המקומות ובכל הנסיבות מסוגלת ההלכה לקבוע הן את כל ארורות החיים והן את כל ערכי החיים, הן לסרט והן לבלל!

ורבנו חזר כמה פעמים על כך שזה ניתן להיעשות וזה צריך להיעשות ללא ההסתייגויות, ללא תכביד נחיתות, ללא התקבלות!

היות שההלכה מוכשרת וגם מוכרחת להתמודד עם כל שאלות השעה, בעיות שעל הפרק, כמו גם עם ענייני הנצח, תדיר היתה אצל רבנו האמונה - הידיעה כי אין לצמצם את עולמו של הקב"ה ל'ד' אמות של הלכה אלא יש להרחיב, כביכול, את ביהמ"ד כדי שיהא מקיף את כל החיים!

(ג) האמונה הציונית הדתית
למען האמת, אינני בטוח אם רבנו זצ"ל היה רואה בתחום זה מעין "אמונה" וכנראה שלא היה מגדירו כחטיבה נפרדת. ברם, תרומתו של הרב סולובייצ'יק זצ"ל ייחודית מאין כמותה בכל המישור הזה.

אם התנועה הדתית-הלאומית הסתמכה על הגות הדורות בנידון הזיקה לא", למפעל החלוציות ולבניין הארץ, תוך השימוש במקורות הלכתיים שונים, הרי שרבנו בא והעניק לכל המתנה - לכלל הציונות ובפרט לציונות הדתית - את הראציונל ההיסטורי התמידי ואת הבסיס ההלכתי המקיף.

קטן טרם רב איכות, חמש דרשות (ש"ל ע"י הרב דוד טלונר זצ"ל), כולל בתוכו את משנתו הציונית של הרב סולובייצ'יק זצ"ל. יש כאן חיוב הציונות - כי היא באה לתרום שמקומם של כל ישראל בא"י: ויש כאן אימוץ הציונות הדתית - באשר מחובתנו כשומרי ההלכה ונאמניה להיות מעורים בבניין מדינת ישראל לאור ההלכה.

לשם הסברת האמונה הזו, מעמיד הרב זצ"ל הקבלה בין יוצרי המזרחי (בטרס"ב) לבין יוסף הצדיק, אלו כמו יוסף יוסף הציעו משהו שנגד הורם, אלו כיוסף חשו כמיעוט בקרב אנשי התורה ואלו כיוסף טענו כי יש לנקוט "קום ועשה עדיף". לכאורה, פוסקים כמו הרב אלא שהרב טוען: במחלוקת שבין יוסף ואחיו - פסקה ההשגחה כיוסף מול אחד. כשרואים שההיסטוריה מכריעה בכיוון מוטוים - זוהי רעת ה'. פעם היתה לנו נבואה וזו התגלתה ליוסף. אם בעת הקמת המזרחי נראית היתה מחלוקת שקולה בין אנשיה לבין אנשי ה"אגודה", הרי שהמאורעות הובילו למסקנה אחת וברורה: "יוסף של תרס"ב היה בבחינת 'ניבא ולא ידע מה ניבא'. - - - השנים של שואת היטלר, תקומת המדינה והישגי המזרחי בארץ ישראל שבנינו בצדקת דרכה של תנועתנו" (ההדגשה שלי - י.ח.ק.).

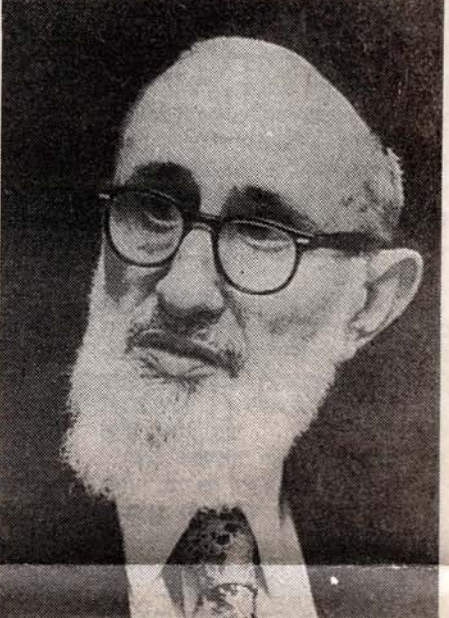
מי שמכיר את תולדות חייו של רבנו זצ"ל, יודע שהקביות, השורשיות, השמרנות של אגודת-ישראל התאימה למירק המחשבה שלו ושבשנותיו הראשונות באמריקה הוא היה ממיסדי סניפי תנועה זו ביבשת האמריקאית. אלא שהתמודדות המתמדת עם הבעיות והסיכוכים שעל הפרק גרמו לו קודם כל, להודות עם (סוף בעמוד 9)

מאת הרב יוסף חיים קלוזנר

מי היה מרן הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'יק זצ"ל? מה הם עיקרי משנתו? ומהי המורשה הרעיונית שהוא הנחיל לנו, לכל בית ישראל, לדור ולדורות?

בוודאי יכתבו דברים רבים על מרן הרב זצ"ל, והעיונים, הביורים, הניתוחים, וכו' יהיו כמים שאין להם סוף. על משקל זה יורשה לומר כי גם אם יהיו כל הימים והנהרות דיו - לא יוכלו הסופרים, הרבנים והחוקרים למצות את כל עולמו של הרב זצ"ל, חידושו ושיטותיו.

אבל עלינו לפרסם דברים ראשוניים, אף אם זו הערכה של "משנה ראשונה" סתם. כמה טעמים לכך: כדי שהציבור הרחב - שלומייאמוניישראל והרבים לגווניהם השונים - יקבלו "תמונה" מקיפה ונכונה. וכן: לכל יסלפו את רמתו, לבל יפרשו את משנתו שלא כהלכה, לבל יורו - אם בשגגה, אם במזיד - שלא ככוונתו התמימה, הנאמנה!

ובעיקר: יש לספר, לתאר לתעד, מפני שתורת הרב סולובייצ'יק זצ"ל רלוונטית ומשמעותית ביותר לדורנו ועמנו בדורנו זקוק לה! ערשות שהשאירו לנו לפנינו נחל וככל שנשייר - יעורנו האיל להשלים בעתיד, במלוא ההיקף יחד עם הבחירות.

ייחודו של רבנו

כנצר לאצילות למדינת בישראל ("בית הרב" מולוז'ין) משפחת הגאון רבינו חיים הלוי מברסקי גדל הרב זצ"ל בחממה רוחנית וגם המשיך את המסורת המפוארת. אבל רבנו גם השכיל והצליח להעמיד נטיעות חדשות-מחודשות - כולן "חוסן אמונה" - בכרם ישראל.

(א) גדלות וגאונות בתורה עצמה
לעומת העומק החרף וההטענה בפלפול, אצלו ניתוח כבאיזמל חר, מבחן ההשוואה וביקורת ההגיון. לשם כך, לימוד המתמטיקה, ההתמצאות בפילוסופיה, המודעות למדעים השונים - ואף אימוץ אייאלה ממכניה ותבניתיהן - כי הלמדן האידיאלי, "איש ההלכה" בעולמו של רבנו זצ"ל, אינו יכול להיות כמשגש באפילה אלא עליו "לקפוץ אל תוך תוכה של המציאות, להציץ בה ולהסתכל בדמות דיוקנה, כדי לחזור אל מותה ותבניתה".

עצם לימודו - החתירה לאמת. אי אפשר להסתפק בתירוצים, יש לגלות את הפשר המהותי, העמוק. משום כך משוכנע רבנו זצ"ל שבכל הספרות התלמודית ניתן לחשוף את המקורות, יסודם של דברים, ולכן יש לעמול על מאמרי חז"ל, ללשונותיהם ולשיטותיהם.

הבנה בסיסית זו כי הבל מיסוד התורה, אינה רק השקפה אנטלקטואלית. כל המושג של תורה בישראל - הוא זרם החיים של כנסת ישראל. ויתירה מזו, משמעות שאין נעלה ממנה ללימוד התורה.

וכן דברי הקודש של רבינו בנידון: "תלמוד תורה זה עיקר בחיים. - - - הלימוד מקיף את האישיות... נשימת נצח קיימת - - - האדם מתגבר בחיים - הוא מנצח על תופעות החיים - הודות להתמסרותו ללמד וללמד תורה! (אין זו הפרוה, זו האמת. - - -)

"לכן, אין תלמוד תורה מהווה אמצעי ומנוף להצגת השכלה פורמלית. - - - ת"ת - השתקעות כללית,

איש ההלכה והאמונה

(המשך מעמוד 6)

ודי לחכימא ברמיזא - לפענ"ד!
משמעות השקפת עולם זו מקבילה להשקפת העולם של מרן הגרא"ה קוק זצ"ל - רבנו הגריד"ס זצ"ל אף התבטא שרעותיו מתאימות לאלה של הרב קוק זצ"ל "הלכה למעשה" - אף שאינה זהה לה. אם אצל הרב קוק זצ"ל הדברים נובעים מהיחיד אל הכלל ויוצרים תיזה של הרמוניה, הרי שאצל הרב סולובייצ'ק זצ"ל ההצמדה של היחיד והציבור מחילה סינתזיה של היקף!

אבל רבנו זצ"ל חזר והרגיש לא פעם כי יסודו של דבר: ההלכה בטהרתה! לא ייתכן ייעוד יהודי, לא תיתכן משימה לכנסת ישראל - בפגיעה ברבדים היסודיים ביותר של ההלכה, המעצבת והמייצבת!

"אנו מצהירים כאן בפומבי כי לא נוזז מהעמדות שלנו, למרות ההתקפות עלינו מימין משמאל" (מדברי רבנו בנושא שלמות בא"י).

רבים יודעים על מתינותו של רבנו בגין פתיחותו. אבל הוא גם היה נחרץ איתן ותקיף מפאת השלימות! מו"ר הרב ד"ר א' רקפת נ"י מבקש תמיד להרגיש כי רבנו - שמתארים אותו כ"ליברל" וכד' - הוא, הוא שנלחם בריפורמים, נאבק עם הקונסרבטיבים - אפילו בעניין של ה"מחיצה" ל"עזרת נשים" והוא, הוא שכל סטייה, אף שולית, מהנורמטיביות ההלכתית, גם מצד מקורבים שלו - המתיימרים ללכת בדרכו - "זכתה" לביקורת נוקבת.

רבנו זצ"ל היה מקיף ותורתו היתה מקיפה ולכן מן הנמנע להעריך ביושר כולל את האישיות ולסקור באופן מלא את המורשה. ברם, ההכרה בגדלותו של רבנו זצ"ל לצד הוקרת ייעודו, מסירותו ודבקותו באמונתו - מאפשרות לנו, לו במעט, לנסות לאחוז בשולגי הגלימה ולהשתדל ללכת בעקבותיו...

(הכותב הוא מצעירי תלמודי ומוסמכי מרן הרב זצ"ל, עוסק זה שנים בהפצת השקפת עולמו בחוגים שונים, ועתה מיוזמי כינון "דבריר ווסף" בירושלים).

האמונה הציונית הרתית, שעלינו לפעול להחשת פעמי הגאולה ואח"כ אף להצטרף למורחי באופן פעיל ולהשתלב בין רבניה, מנהיגיה ומנחיה בגין ה"אמונה" שרק המזרחי מסוגל לגשר בין ימין ושמאל, לקרב את ה"חרדים" לציון ולתת צביון דתי-הלכתי לא"י, למפעל הגאולה ולמדינת ישראל.

מה מניע אמונה זו? הרב זצ"ל מציין למרכזיות א"י בתודעה היהודית, למשקל הכביר של מצוות יישוב א"י בהלכה וכן להכרה האמפירית כי "אל נשלה את עצמנו: אין אנו יכולים לתלות הרבה תקוות בגולה". במסתדרותו הקלאסית קול דודי דוסק תובע מרן הרב זצ"ל עלייה לא"י, מעמיד את האמונה בעתידה של מדינת ישראל במוקד החיים וקורא להגשמת חזון הגאולה. הרבנים כביכול יודעים (או, לפחות, זכורים). ובכל זאת ראוי, ראוי ביותר לשוב ולקרוא - ואף להתעמק - בהם.

ייעודו של רבנו

כל הגותו של רבנו זצ"ל קוראת, תובעת וגם מדרבנת לשלמות. אמנם, ב"בריסק" הדגישו "ב' תמיד", ואכן עולם המדע תמיד מבליט את ב' צדדי המטבע. אך - שלא כפי שיש שחושבים - אצל רבנו אין בכך סימן לחולשה ואין להסיק מכאן שום תורפה. אדרבה, ע"י ההתנסות הפנימית, "לפני ולפנים", באמצעות המאמץ האינטנסיבי, "ע"ל ושי"ף", ומתוך הדיאלקטיקה שרווקא (!) מזקקת ומזככת - ישנה שלמות של "שבח וגדולה" [כמו בש"ק!] שאין למעלה הימנה.

רבנו זצ"ל ידע איך לפרט את כל ההלכות וחילוקי הדינים, הוא אף היטיב לעסוק בקלאסיפיקציה, אמפירית, סמנטית, תיאולוגית וכמוכן הלכתית. אבל הוא ביקש שלא לפרוט את המצוות כבחולין, ר"ל, ולחיינהר מקטיגוריות מטעות; אף שהן פופולאריות, הן נראו בעיניו בוולגאריות! [נמירה זו טעונה הרגשה -